

Próba generalna: strategie powstrzymywania AfD

Kamil Frymark

Alternatywa dla Niemiec (AfD) to obecnie druga najpopularniejsza partia w Niemczech. W landach wschodnich przewodzi w sondażach z ponad 30-procentowym poparciem, co czyni ją ugrupowaniem masowym (*Volkspartei*), kierującym swój program do wszystkich grup społecznych, zawodowych i wiekowych. Jej popularność na wschodzie nie słabnie pomimo licznych zarzutów o ekstremizm, obserwacji jej członków przez kontrwywiad czy oskarżeń o działania na rzecz Rosji i Chin.

Dla AfD bieżący rok to czas wyjątkowego testu. Wybory do Parlamentu Europejskiego i trzy elekcje do parlamentów krajów związkowych na wschodzie mają zweryfikować jej marzenia o współrządzeniu i zwiększeniu wpływu na politykę federalną. Testowane są też strategie i konkretne rozwiązania kampanijne przed wyborami federalnymi w 2025 r., w których partia chce po raz pierwszy wystawić własnego kandydata na kanclerza.

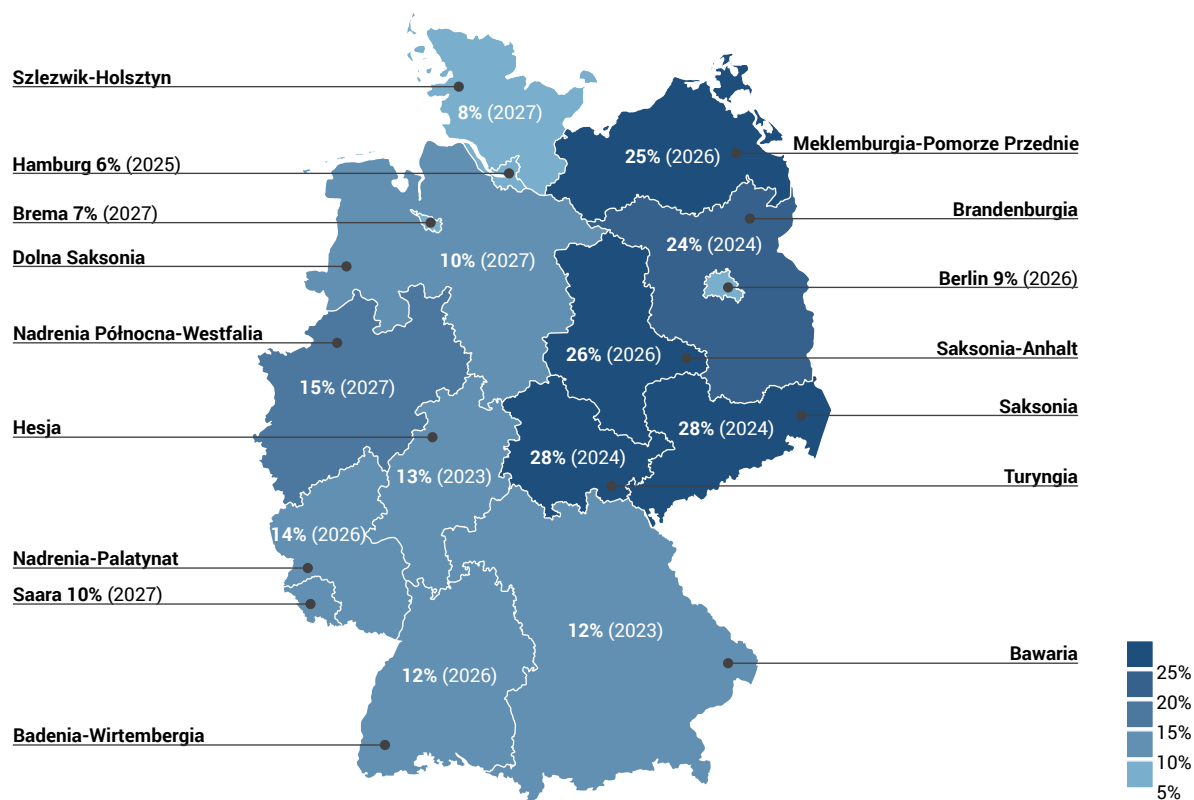
W przypadku dojścia AfD do władzy na szczeblu landowym, czego nie można wykluczyć, należy liczyć się z głębokimi zmianami zwłaszcza w polityce migracyjnej i energetycznej oraz w edukacji i polityce historycznej. Obawa przed triumfem skrajnej prawicy jest jedną z niewielu kwestii, która łączy pozostałe partie. Forsowane strategie powstrzymywania AfD mają zabezpieczyć system polityczny RFN tak, aby jego głęboka zmiana była trudna do przeprowadzenia. Szczególnej ochronie podlegać mają Federalny Trybunał Konstytucyjny (FTK) oraz media publiczne. W tle nadal trwa debata o ewentualnym zdelegalizowaniu AfD. Równie istotne w walce wyborczej z tą partią jest zaadoptowanie popularnych punktów jej programu do manifestów innych ugrupowań. Te liczą bowiem, że w ten sposób odpowiedzą na potrzeby społeczne i jednocześnie odbiorą tlen ekstremistom.

Stały wzrost popularności AfD wynika głównie z niezadowolenia z rządów obecnej koalicji SPD, Zielonych i FDP. Ponad 80% Niemców uważa, że kanclerz Olaf Scholz (SPD) nie sprostał wyzwaniom, wśród których wymieniają oni przede wszystkim nową fazę kryzysu migracyjnego, koszty polityki klimatycznej oraz zbyt dużą, zdaniem części respondentów (zwłaszcza w landach wschodnich), pomoc Ukrainie. W każdym z tych obszarów AfD proponuje radykalnie inną niż rząd politykę, co przyciąga rozczarowanych wyborców. Elektorat ugrupowania na wschodzie nie ogranicza się tylko do osób zawiedzionych transformacją po 1989 r. i istniejącymi różnicami między wschodnią a zachodnią

częścią kraju¹. Coraz częściej na AfD głosują przedstawiciele wszystkich grup społecznych z obu stron dawnej granicy wewnętrznej Niemiec. Ostatnie wybory w zamożnych zachodnich landach, takich jak Bawaria i Hesja, zakończyły się sukcesem tej partii. Zajęła ona tam odpowiednio drugie i trzecie miejsce, dzięki czemu stała się główną siłą opozycyjną².

Mapa. Poparcie dla AfD w poszczególnych landach (w nawiasie data następnych wyborów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wahlrecht.de.

Częstym powodem oddania głosu na AfD jest poparcie dla punktów programowych tego ugrupowania w takich obszarach jak polityka migracyjna, bezpieczeństwo, gospodarka czy kwestie społeczne (zob. Aneks)³. Ważne jest także przekonanie 55% badanych, że skrajna prawica właściwie diagnozuje problemy RFN⁴. Wiele osób widzi w niej programową alternatywę dla koalicji rządzącej oraz głównej siły opozycyjnej – chadecji. 45% respondentów ocenia bowiem, że CDU/CSU u władzy nie zmieni sposobu rządzenia RFN⁵. AfD jest atrakcyjna również dla młodych wyborców – w tej grupie elektoratu prowadzi w sondażach, a poparcie dla niej zwiększyło się z 9% w 2022 r. do 22% obecnie⁶.

Na sukces AfD znacząco wpłynęła profesjonalizacja działań ugrupowania, a zwłaszcza skuteczne wykorzystywanie mediów społecznościowych. Platforma TikTok stała się kluczowym narzędziem w internetowej strategii partii, co przyniosło jej w styczniu br. 3,6 mln obserwujących. To więcej niż suma osiągnięć wszystkich innych ugrupowań na tym polu, które łącznie zgromadziły 1,2 mln osób.

¹ *Dlaczego Niemcy coraz częściej popierają radykalną AfD? Alternatywa dla Niemiec rośnie w siłę*, OSW, 4.07.2023, youtube.com.

² K. Frymark, *Zwycięstwo chadeczek i sukces AfD w Hesji i Bawarii*, OSW, 10.10.2023, osw.waw.pl.

³ Szerzej o programie AfD zob. K. Frymark, *Za zielono, za szybko, za drogo. Wzrost popularności AfD w Niemczech*, „Komentarze OSW”, nr 518, 20.06.2023; *AFD – postulaty, geneza, podejście do Polski, szanse na dojście do władzy*, OSW, 14.05.2021, osw.waw.pl.

⁴ *ARD-DeutschlandTREND Juli 2023*, Infratest dimap, 5.07.2023, infratest-dimap.de.

⁵ *Mehrheit: Regierung hält – trotz Streit*, ZDF-Politbarometer, 26.04.2024, zdf.de.

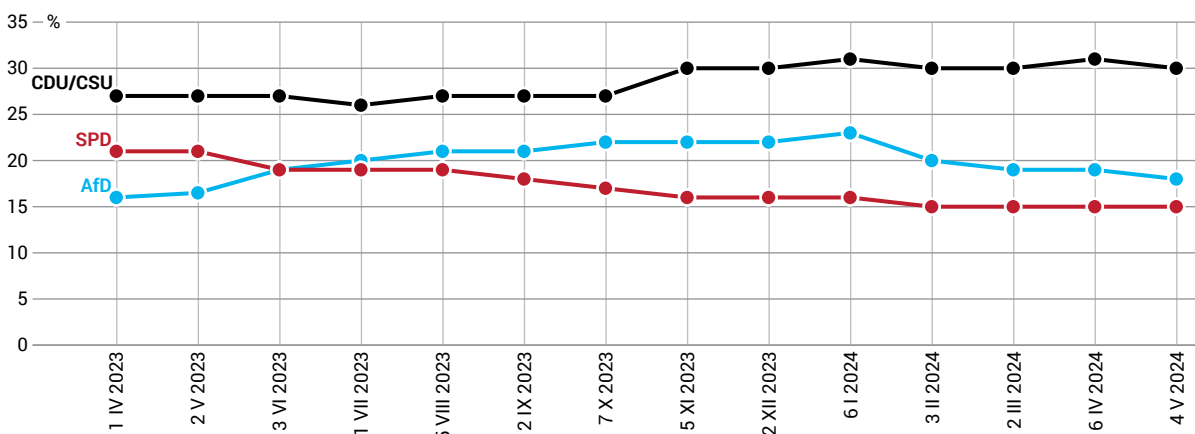
⁶ S. Schnetzer, *Neue Trendstudie „Jugend in Deutschland 2024“: Verantwortung für die Zukunft? Ja, aber*, 23.04.2024, simon-schnetzer.com.

Najpopularniejszy film Maximiliana Kraha (głównego kandydata AfD w wyborach do PE) na TikToku odnotował ponad 1,4 mln wyświetleń⁷.

Lekka zadyszka

Powodzenie w wyborach landowych może utrudnić widoczna od początku roku tendencja spadku poparcia dla AfD w sondażach federalnych. Wynika ona z dwóch zasadniczych przyczyn. Przede wszystkim z powstania konkurencyjnego Sojuszu Sahry Wagenknecht (BSW) w styczniu br. Była wiceprzewodnicząca partii Die Linke odwołuje się do podobnego elektoratu – krytycznego wobec liberalnej polityki migracyjnej oraz radykalnej polityki klimatycznej. Do jej wyborczego repertuaru należą hasła antyamerykańskie i sprzeciwiające się pomocy Ukrainie⁸. Zasadniczą różnicą pomiędzy AfD a BSW jest brak zarzutów o rewizjonizm historyczny i prawicowy ekstremizm pod adresem Wagenknecht i jej stronników. Ponadto we wschodnich landach, gdzie BSW cieszy się stosunkowo wysokim poparciem, istotna jest sympatia wyborców dla samej liderki. Urodzona w Jenie (Turyngia) Wagenknecht podkreśla swoją wschodnioniemiecką tożsamość, mimo że na stałe mieszka w Saarze (przy granicy z Francją), a karierę polityczną zrobiła w Berlinie i Nadrenii Północnej-Westfalii⁹.

Wykres 1. Poparcie dla CDU/CSU, AfD i SPD w okresie od kwietnia 2023 do maja 2024 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie dawum.de.

Drugim czynnikiem osłabiającym ogólnoniemieckie poparcie dla AfD były wielotysięczne demonstracje z przełomu stycznia i lutego. Wziął w nich udział m.in. kanclerz Scholz, a prezydent Frank-Walter Steinmeier w przesłaniu wideo podkreślił, że manifestanci „bronią naszej republiki i konstytucji przed jej wrogami; bronią naszego człowieczeństwa”. Falę oburzenia społecznego wywołały informacje magazynu „Correctiv” o konspiracyjnym spotkaniu prawicowych ekstremistów z różnych ugrupowań w listopadzie ub.r. w willi pod Poczdamem, któremu przewodniczył jeden z przywódców radykałów Austriak Martin Sellner. Zarysował on kilkuelementowy plan „remigracji” – wyrzucenia z RFN kilku milionów osób – zarówno uchodźców/imigrantów, jak i niemieckich obywateli opowiadających się za liberalną polityką migracyjną. W spotkaniu uczestniczyło kilkoro polityków AfD, w tym osoba z bezpośredniego otoczenia współprzewodniczącej ugrupowania.

Na spadek popularności AfD wpłynęły także kolejne doniesienia o działaniach czołowych polityków lub ich współpracowników na rzecz Rosji bądź Chin. Chodzi o Kraha (oraz jego asystenta) i Petra Bystrona – liderów listy wyborczej do PE. W konsekwencji doprowadziło to do wykluczenia eurodeputowanych AfD z frakcji Tożsamość i Demokracja (ID) w PE oraz zakończenia współpracy z partią Marine

⁷ M. Brodtkorb, *Die AfD spielt Hase und Igel*, Cicero, 26.04.2024, cicero.de.

⁸ K. Frymark, *Niemcy: inauguracja prorosyjskiej partii Wagenknecht*, OSW, 29.01.2024, osw.waw.pl.

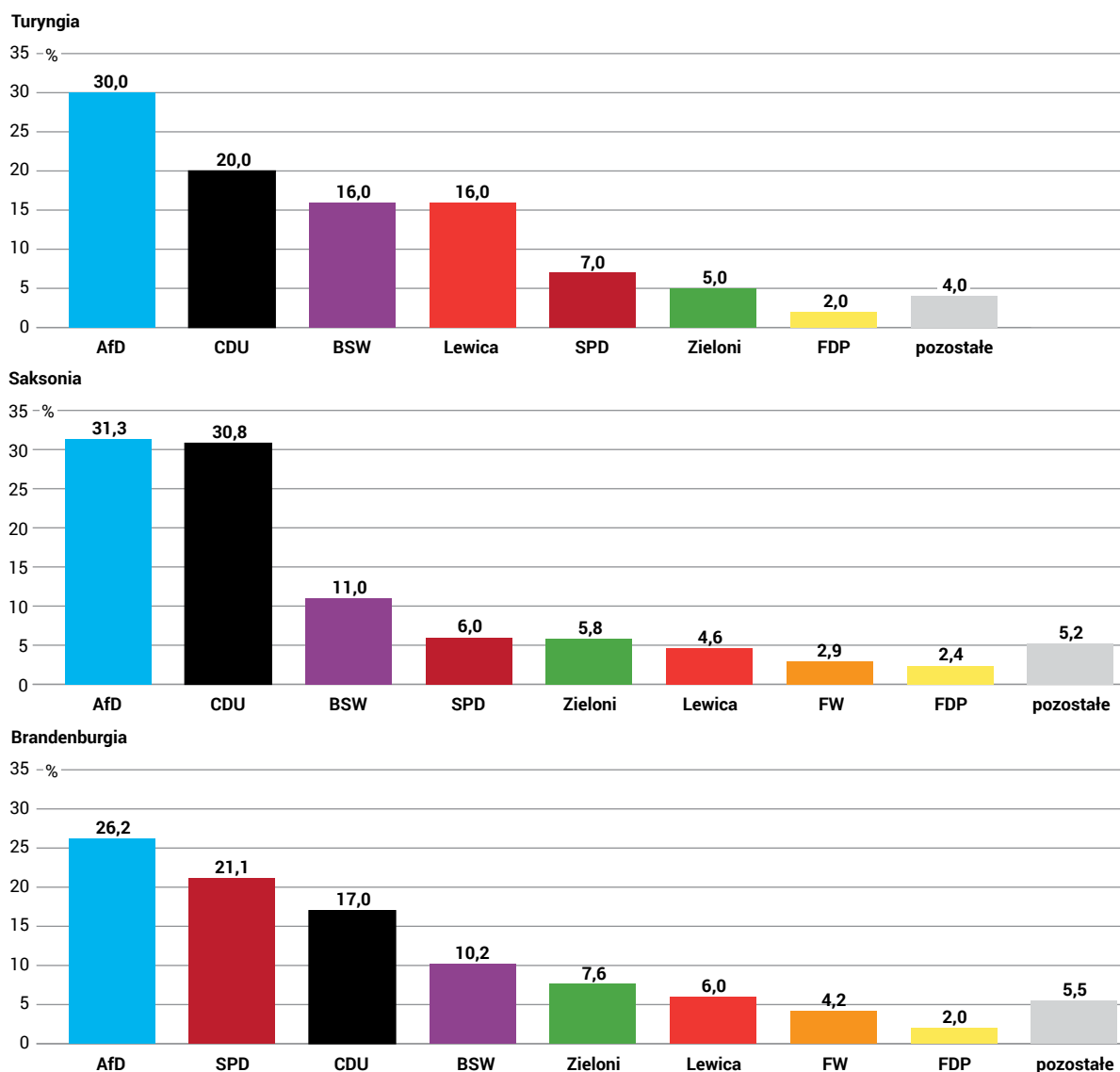
⁹ *Idem*, *Alternatywa dla wschodnich Niemiec. Saksonia i Brandenburgia przed wyborami landowymi*, „Komentarze OSW”, nr 307, 28.08.2019, osw.waw.pl.

Le Pen¹⁰. Jak dotąd słabsze notowania na szczeblu federalnym nie przełożyły się na wyraźną niższą poparcia w landach wschodnich. Popularności partii nie zmniejszają również głębokie wewnętrzne spory programowe i personalne, które na czas kampanii są wyciszane. Co więcej, AfD utrzymuje wysoką liczbę zwolenników pomimo wielokrotnych kryzysów przywództwa i zmian przewodniczących, afer dotyczących nieprawidłowego finansowania ugrupowania, a także mimo różnic wewnątrz wschodnich i zachodnich (zazwyczaj bardziej umiarkowanych) struktur partii¹¹.

Kruchy kordon sanitarny

Nad Sprewą intensywnie debatuje się o skutkach możliwych kolejnych triumfów AfD. Zwycięstwa w Turyngii, Saksonii i Brandenburgii byłyby nie tylko szokiem dla obywateli RFN. Stałyby się też testem dla systemu politycznego państwa. Prawdopodobny jest scenariusz, że do landtagu (zwłaszcza w Saksonii i Turyngii) wejdą tylko trzy lub cztery partie: AfD, CDU, Die Linke (w Turyngii) i BSW. Pod pięcioprocentowym progiem wyborczym mogą się znaleźć SPD, Zieloni i FDP. Taki wynik utrudni budowanie koalicji, a co za tym idzie ułatwi AfD przejęcie władzy.

Wykres 2. Poparcie dla partii politycznych w Turyngii, Saksonii i Brandenburgii

Źródło: opracowanie własne na podstawie dawum.de.

¹⁰ *Idem*, Szpieczy Chin i Rosji na celowniku niemieckich służb, OSW, 23.04.2024, osw.waw.pl. Krahowi zarzuca się ponadto relatywizowanie niemieckich zbrodni z czasów II wojny światowej.

¹¹ *Idem*, Niemcy: walka frakcyjna na zjeździe AfD, OSW, 3.12.2020; Nowe władze AfD: w kierunku regionalnej partii protestu, OSW, 27.06.2022, osw.waw.pl.

W ostatnich latach zawiązywanie sojuszy w landach wschodnich oparte było na zasadzie „kordonu sanitarnego” (*Brandmauer*) – niedopuszczającego AfD do władzy. Wymuszało to egzotyczne i dotąd niespotykane koalicje – m.in. chadeków z Zielonymi, FDP lub SPD – a w Turyngii de facto poparcie CDU dla mniejszościowego rządu Lewicy, SPD i Zielonych. Zwłaszcza dla chadecji rodzi to dylemat ewentualnej współpracy z Lewicą lub BSW, które są jej największymi (oprócz AfD) przeciwnikami politycznymi. Co więcej, od 2018 r. CDU jednoznacznie wyklucza w swoich dokumentach formalną współpracę zarówno z AfD, jak i Lewicą. W praktyce coraz trudniej utrzymać tę zasadę, szczególnie na szczeblu samorządowym, gdzie dochodzi do popierania postulatów AfD i głosowania za ich inicjatywami¹². Ostatecznie może się jednak okazać, że wynik wyborów pozwoli w Turyngii wyłącznie na współpracę CDU z Lewicą i BSW lub koalicję AfD i BSW, zaś w Saksonii na kooperację AfD z BSW lub CDU z BSW albo samodzielne rządy AfD.

Alternatywna rzeczywistość

Nawet bez samodzielnej większości AfD może utworzyć w którymś z landów rząd mniejszościowy poszukujący doraźnego wsparcia. W takim przypadku ugrupowanie to mogłoby przejąć kontrolę nad szeregiem kluczowych ministerstw, np. nad landowym MSW decydującym o policji i strukturach kontrwywiadu, ale też o polityce migracyjnej, w tym o pomocy uchodźcom ukraińskim czy o rozstrzygnięciach w kwestiach deportacji. Zyskałoby także zasadniczy wpływ na politykę energetyczną i edukację, w których to obszarach kraje związkowe cieszą się autonomią.

Dojście AfD do władzy w najbardziej dotkliwy sposób przełożyłoby się na politykę historyczną Niemiec, której założenia partia

” **W ostatnich latach zawiązywanie sojuszy w landach wschodnich oparte było na zasadzie „kordonu sanitarnego” – niedopuszczającego AfD do władzy.**

ta fundamentalnie podważa, np. nazywając Pomnik Pomordowanych Żydów Europy w centrum Berlina „pomnikiem wstydu”¹³ (przy czym ów wstyd odnosi się do zgody na samo postawienie konstrukcji w centrum stolicy). Działania AfD mogłyby objąć np. rewizję finansowania miejsc pamięci (w Turyngii znajduje się były niemiecki obóz koncentracyjny Buchenwald) czy próby wywarcia nacisku na zmianę treści podręczników szkolnych. Zwycięstwo landowe dawałoby jej też prawo do mianowania wielu urzędników, np. przewodniczącego landtagu, od którego zależy praktyka funkcjonowania parlamentu, jak również obsada części stanowisk, obieg informacji oraz los projektów ustaw. Jak duże są uprawnienia władz krajów związkowych, najdobitniej pokazała pandemia COVID-19, gdy większość decyzji głęboko ograniczających swobody obywatelskie formalnie zapadała właśnie w landach¹⁴.

Jedną z ważnych kompetencji premiera kraju związkowego jest prawo do wypowiedzenia szeregu umów, w tym porozumienia dotyczącego mediów publicznych. System medialny w RFN opiera się na strukturze federalnej, składającej się ze stacji centralnych, takich jak ARD i ZDF, oraz dziewięciu nadawców regionalnych, z których każdy odpowiada za program dostosowany do specyfiki danej części Niemiec. Kontrolę sprawują rady nadawców (*Rundfunkrat*) – zasiada w nich łącznie ponad 500 osób reprezentujących różne grupy społeczne, a ich zadaniem jest zatwierdzanie programów i wybór dyrektorów stacji. Wypowiedzenie przez Turyngię umowy z pozostałymi landami (tzw. *Medienstaatsvertrag*),

¹² S. Hummel, A. Taschke, *Hält die Brandmauer? Studie zu Kooperationen mit der extremen Rechten in ostdeutschen Kommunen*, Rosa-Luxemburg-Stiftung, grudzień 2023, rosalux.de; *Beispiele kommunaler Zusammenarbeit zwischen CDU und AfD*, Heinrich-Böll-Stiftung, wrzesień 2023, kommunalwiki.boell.de.

¹³ B. Rudawski, *Alternatywa dla Niemiec a niemiecka historia. Nowy początek w polityce historycznej?*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” nr 349/2018, iz.poznan.pl; M. Linden, *Des Teufels Generäle – Der Geschichtsrevisionismus der AfD liegt offen auf dem Tisch*, Neue Zürcher Zeitung, 25.11.2019, nzz.ch.

¹⁴ A. Kwiatkowska, *Federalizm na cenzurowanym. Współpraca i konkurencja między landami w dobie pandemii*, „Komentarze OSW”, nr 343, 10.07.2020, osw.waw.pl.

co AfD postulowała już w 2022 r., skutkowałoby m.in. trudnościami finansowymi telewizji i radia, zwolnieniami dziennikarzy oraz koniecznością podjęcia negocjacji pomiędzy pozostałymi landami nowego układu¹⁵.

Zarazem oddziaływanie ugrupowania na politykę federalną – nawet w przypadku utworzenia rządu w jednym z landów – byłoby ograniczone. Ugruntowany

od 75 lat podział władzy w RFN, z licznymi formami konsultacji i podejmowania decyzji na bazie kompromisu między federacją a landami, zabezpiecza przed gwałtownymi zmianami. Wbudowane w niemiecki system polityczny po II wojnie światowej bezpieczniki sprawiają, że do zdobycia zasadniczego wpływu na politykę federalną konieczne byłoby przejęcie władzy w co najmniej dziewięciu z szesnastu landów oraz uzyskanie większości w Bundestagu. Dopiero to pozwoliłoby na głębokie zmiany w niemieckim krajobrazie prawnym i medialnym. Nie oznacza to, że wzrost siły AfD wolno bagatelizować. Zdobywanie przez nią kolejnych przyczółków władzy w landach powoduje, że ugrupowanie to może w perspektywie kilku lat uzyskać zdolność blokowania części ustaw wymagających zgody Bundesratu. Wystarczy do tego 35 głosów w liczącej 69 miejsc izbie (każdy z landów jest w niej reprezentowany proporcjonalnie do liczby jego mieszkańców). Ponadto zdobycie przez AfD przeszło jednej trzeciej miejsc w Bundestagu mogłoby prowadzić do uniemożliwienia zmian w konstytucji czy paraliżu wyboru sędziów FTK.

” Zdobywanie przez AfD jednej trzeciej miejsc w Bundestagu mogłoby prowadzić do uniemożliwienia zmian w konstytucji czy paraliżu wyboru sędziów FTK.

Domykanie systemu

Odpowiedzią pozostałych partii na ewentualność zdobycia władzy przez AfD jest dążenie do wzmocnienia instytucji państwowych oraz wyeliminowania luk prawnych ułatwiających omijanie dotychczasowych zasad. Kluczowym organem w tej konstelacji jest FTK wraz z jego landowymi odpowiednikami. Orzeczenia tych sądów, pod warunkiem ich przestrzegania, ostatecznie przesądzają o legalności podejmowanych przez polityków działań. Piętą achillesową tego systemu są obowiązujące przepisy dotyczące wyboru i kadencyjności sędziów FTK, które uregulowano wyłącznie na poziomie ustawowym, a nie konstytucyjnym¹⁶. Dlatego w Bundestagu toczy się obecnie intensywna debata na temat nowelizacji ustawy zasadniczej. Celem byłoby konstytucyjne zagwarantowanie 12-letniej kadencji sędziów wybieranych większością dwóch trzecich głosów Bundestagu, bez możliwości reelekcji. Biorąc pod uwagę deklaracje koalicji rządowej oraz głównego opozycyjnego klubu parlamentarnego CDU/CSU, można zakładać, że konstytucja zostanie w tym zakresie znowelizowana do końca kadencji.

Podobne kroki rozważa się w krajach związkowych¹⁷. Do głównych postulatów ograniczenia działalności AfD należą zmiany regulaminowe w landtagach prowadzące m.in. do implementacji bardziej restrykcyjnych zasad wysuwania kandydatów na część stanowisk (w tym przewodniczącego), zwiększenia transparentności przy wyborze premiera landu, w tym np. poprzez głosowanie jawne, oraz redukcji liczby tzw. urzędników politycznych – standardowo wymienianych po wyborach landowych – szefa miejscowych struktur kontrwywiadu, szefa kancelarii landtagu, komendanta policji landowej. Bardzo istotnym elementem jest też próba wykluczenia możliwości przeprowadzania „plebiscytów

¹⁵ Wniosek o wypowiedzenie umowy został przedstawiony przez AfD w listopadzie 2022 r. w landtagu Turyngii. Zob. Antrag der Fraktion der AfD: *Grundlegende Reformen des öffentlich-rechtlichen Rundfunks ermöglichen, Staatsverträge kündigen, Rundfunkbeitrag abschaffen*, Thüringer Landtag, Drucksache 7/6697, 15.11.2022, parldok.thueringer-landtag.de.

¹⁶ W artykułach 93 i 94 Ustawy Zasadniczej RFN uregulowany jest przede wszystkim zakres przedmiotowy orzekania FTK oraz jego skład – przez wskazanie, że członkowie Trybunału wybierani są po połowie przez Bundestag i Bundesrat oraz że nie mogą być członkami Bundestagu, Bundesratu, Rządu Federalnego ani odpowiednich organów w krajach związkowych.

¹⁷ H. Beck, J. Jaschinski, K. Kordt, M. Müller-Elmau, J. Talg, *Rechtsstaatliche Resilienz in Thüringen stärken. Handlungsempfehlungen aus der Szenarioanalyse des Thüringen-Projekts*, Verfassungsblog, Berlin, kwiecień 2024, verfassungsblog.de.

konsultacyjnych” i wywierania za ich pomocą presji na polityków w celu zainicjowania procesu legislacyjnego. AfD uznaje to za jedno z kluczowych narzędzi politycznych, co potwierdziła, proponując poprawkę do konstytucji federalnej mającą wprowadzić system referendum¹⁸. Z kolei zmianom w edukacji miałyby częściowo zapobiec znowelizowanie podstaw prawnych funkcjonowania landowych centrali edukacji obywatelskiej (LpB)¹⁹. Obecnie są nimi często (np. w Turyngii) rozporządzenia, a nie ustawy, co w znacznym stopniu ułatwia ich zmianę. Ponadto podniesienie rangi LpB – jak np. w Bawarii, gdzie jest ona podmiotem prawa publicznego (AöR) – wzmacnia niezależność instytucji i jej finansowe podstawy.

Prób ograniczania aktywności oraz wpływu AfD zarówno w Berlinie, jak i na niemieckiej prowincji jest coraz więcej. Należą do nich m.in. inicjatywy promowane przez federalną minister spraw wewnętrznych Nancy Faeser (SPD), które mają na celu finansowe wsparcie organizacji promujących demokrację oraz prowadzenie edukacji obywatelskiej w szkołach. Posunięcia niemieckiego MSW dotyczą także zaostrzania przepisów regulujących funkcjonowanie mediów społecznościowych, które są wykorzystywane przez ekstremistów, w tym część działaczy AfD, jako platforma mobilizacyjna²⁰. W końcu podejmowane są kroki ograniczające dostęp do informacji niejawnych dla polityków AfD, co pozwala na ich wykluczanie z komisji odpowiedzialnych za służby specjalne²¹.

Ostracyzm wobec AfD nie jest zjawiskiem nowym. Od 2017 r., kiedy ugrupowanie to po raz pierwszy w historii weszło do Bundestagu, pozostałe partie konsekwentnie

Większość Niemców nie popiera zakazania działalności AfD, wskazując przede wszystkim na potrzebę zmiany polityki przez inne ugrupowania i rozwiązania problemów podnoszonych przez AfD.

odmawiają mu możliwości prowadzenia obrad parlamentu. Żaden z kandydatów AfD na funkcję wiceprzewodniczącego izby nie zdobył wystarczającego poparcia w powtarzających się co jakiś czas głosowaniach. Co więcej, Bundestag tak rozdzielał środki dla fundacji politycznych, otrzymujących łącznie ok. 700 mln euro rocznie (więcej niż wynosi subwencja z budżetu federalnego dla partii politycznych), aby kierowana przez Erikę Steinbach instytucja związana z AfD – Desiderius-Erasmus-Stiftung – nie otrzymała finansowania. Partia zaskarżyła tę decyzję, a FTK przyznał jej rację, stwierdzając, że dotychczasowe nieformalne zasady podziału środków są niekonstytucyjne. Nowe, uchwalone w listopadzie ub.r. przepisy wymagają od fundacji politycznych promowania demokracji, pozostawiając MSW ocenę spełnienia tego warunku, co de facto nadal uniemożliwia AfD uzyskanie finansowania²².

Zakazać czy nie?

Najważniejsza debata wokół AfD dotyczy pytania o perspektywę zakazania działalności partii. Większość Niemców nie popiera takiego kroku (51%), wskazując przede wszystkim na potrzebę zmiany polityki przez inne ugrupowania (65%) i rozwiązania problemów podnoszonych przez AfD. Za wszczęciem procedury delegalizacyjnej opowiada się 37% respondentów²³. Zwracają oni uwagę

¹⁸ *Entwurf eines Gesetzes zur Einfügung von Elementen direkter Demokratie in das Grundgesetz*, Deutscher Bundestag, Drucksache 20/6274, 31.03.2023, dserver.bundestag.de.

¹⁹ Federalną Centralę Edukacji Obywatelskiej (Bundeszentrale für politische Bildung, BpB) powołano w Bonn w 1952 r. Jej koźnienie tkwią w polityce reedukacyjnej aliantów w Niemczech Zachodnich po 1945 r. Jej celem była reedukacja Niemców w kierunku demokracji, pluralizmu politycznego i praw człowieka. Nadzór nad BpB sprawuje MSW, a jej działalność weryfikuje kuratorium złożone z 22 członków Bundestagu. Roczny budżet Centrali wynosi ok. 74 mln euro; ponadto w landach funkcjonują struktury regionalne – LpB. Instytucja realizuje swoje cele poprzez organizowanie konferencji, seminariów, wyjazdów studyjnych etc. Publikuje także materiały dotyczące istotnych tematów politycznych i społecznych.

²⁰ *Rechtsextremismus entschlossen bekämpfen. Instrumente der wehrhaften Demokratie nutzen*, Bundesministerium des Innern und für Heimat, luty 2024, bmi.bund.de.

²¹ O. Maksan, *Deutsche Geheimdienste: AfD und Linkspartei fliegen aus Kontrollgremium*, Neue Zürcher Zeitung, 25.03.2022, nzz.ch.

²² K. Frymark, *Niemcy: ustawa o finansowaniu fundacji partyjnych*, OSW, 15.11.2023, osw.waw.pl.

²³ E. Ehni, *Knappe Mehrheit gegen AfD-Verbotsverfahren*, Westdeutschen Rundfunk, 1.02.2024, tagesschau.de.

na cenę bezczynności i konieczność reakcji społeczeństwa na antydemokratyczne postawy liderów AfD, obserwację ugrupowania i jego młodzieżówki (Junge Alternative für Deutschland) przez kontrwywiad oraz przejawy antysemityzmu w partii. Dodatkowo podnoszą argument potrzeby wysłania sygnału ostrzegawczego do innych partii, które chciałyby w przyszłości w podobny sposób zagrażać demokratycznym instytucjom. Ostre kryteria zakazu działalności politycznej sprawiają jednak, że w historii RFN tylko dwukrotnie (w latach 50. XX wieku) udało się taką procedurę zakończyć sukcesem.

Sceptycy zauważają, że postępowanie delegalizacyjne jest długotrwałe i nie wpłynie na najbliższe wybory, zarówno te w landach

” Strach przed AfD jest jedną z niewielu rzeczy łączących zarówno wewnętrznie skłócone partie koalicyjne, jak i rząd z opozycyjną chadecją.

wschodnich, jak i przyszłoroczne do Bundestagu. Ponadto obawiają się, że może ono zmobilizować wyborców, którzy będą postrzegać AfD jako ofiarę zмовы pozostałych partii, co przyniesie skutek odwrotny do zamierzonego. Delegalizacja ugrupowania skłoniłaby też jego członków do działań poza sferą publiczną i utrudniła kontrwywiadowi dotychczasowe infiltrowanie tego środowiska. Niemieccy konstytucjonaliści podkreślają, że aby zakazać działalności jakiejś partii, konieczne jest nie tylko wykazanie jej antydemokratycznego charakteru, lecz także przekonanie FTK o realnym potencjale ugrupowania do wprowadzenia swoich planów w życie. W ostatnich latach dwukrotnie podejmowano wysiłki na rzecz zdelegalizowania jawnie nazistowskiej NPD, lecz bez powodzenia. Pierwsza próba nie udała się z powodu obecności tajnych współpracowników kontrwywiadu w strukturach partii. W drugim przypadku FTK uznał NPD za ugrupowanie marginalne, niemające szans na realizację swojego programu. Decyzję o wszczęciu postępowania delegalizacyjnego mogą podjąć wyłącznie Bundestag, Bundesrat lub Rząd Federalny. Podejście do zakazu przebiega jednak w poprzek linii partyjnych.

Łatwiejsze od delegalizacji ugrupowania jest ograniczenie mu dostępu do środków publicznych. Aby cofnąć finansowanie przez państwo, nie musi być spełniony warunek potencjalnego osiągnięcia antykonstytucyjnych celów. W styczniu br. FTK przychylił się do wspólnego wniosku Bundestagu, Bundesratu i Rządu Federalnego o wykluczenie NPD i ewentualnych formacji zastępczych z finansowania partyjnego na okres sześciu lat (najdłuższy, jaki przewiduje ustawa). Ugrupowanie nie może korzystać w tym czasie z ulg podatkowych. Część polityków widzi w zastosowaniu takiego rozwiązania wobec AfD szansę na ograniczenie jej działalności.

Politycy AfD mogą nawet zostać pozbawieni niektórych praw obywatelskich, jeśli nadużywaliby ich, aby zagrozić porządkowi konstytucyjnemu. Wniosek w tej sprawie mogą złożyć Bundestag, Rząd Federalny lub władze kraju związkowego. Do tej pory FTK odrzucił cztery takie inicjatywy. Najnowsza kampania „Odporna demokracja: zatrzymać Höckego”, mająca na celu pozbawienie Björna Höckego – lidera AfD w Turynii – biernego prawa wyborczego, pozwoliła zebrać prawie 2 mln podpisów, dzięki czemu sprawa trafiła do Bundestagu²⁴. Decyzja o jej przekazaniu do Trybunału należy teraz do klubów parlamentarnych koalicji rządowej. Höcke, którego w 2019 r. sąd pozwolił nazywać „faszystą”, może jesienią – jako pierwszy polityk AfD – zdobyć urząd premiera Turynii.

Perspektywy

Szansa na rychłe wszczęcie postępowania o delegalizację AfD wydaje się niewielka. Nawet jeśli udało by się tego dokonać w przyszłości i zakończyłoby się to powodzeniem, pozostaje jeszcze kwestia politycznego zagospodarowania sympatyków tej partii. Część jej wyborców poszukiwałaby zapewne innych skrajnych ugrupowań, aby wyrazić sprzeciw wobec polityki rządu. Część dążyłaby do wsparcia inicjatyw poza systemem politycznym, co mogłoby doprowadzić do nasilenia się radykalizmu

²⁴ S. Locke, *Mehr als 1,6 Millionen Menschen wollen Björn Höcke die Grundrechte entziehen*, Frankfurter Allgemeine, 1.02.2024, faz.net.

społecznego i utrudnić obserwację takich zjawisk przez służby. W kontekście tegorocznych wyborów we wschodnich landach najbardziej prawdopodobny scenariusz to wprowadzenie zmian w przepisach, tak aby ograniczyć możliwość naginania prawa. Ma to zapobiec dokonaniu głębokich zmian politycznych przez AfD, nawet w przypadku jej zwycięstwa.

Strach przed AfD jest jedną z niewielu rzeczy łączących zarówno wewnątrz skłócone partie koalicyjne, jak i rząd z opozycyjną chadecją. Większość polityków zgadza się co do tego, że najważniejszą metodą przeciwdziałania sukcesom tego ugrupowania jest korekta własnej polityki. Przed zbliżającymi się wyborami będziemy zatem obserwować festiwal postulatów programowych à la AfD (choć w złagodzonej formie) w manifestach wyborczych innych partii. Jeżeli strategia ta okaże się skuteczna, zostanie zapewne powtórzona przed wyborami do Bundestagu jesienią 2025 r.

ANEKS

Program wyborczy AfD w Brandenburgii

Dotychczas opublikowano wyłącznie dokument dotyczący Brandenburgii. AfD zatytułowała go „Program rządowy” (*Regierungsprogramm*). Wiele postulatów zawartych w programach landowych AfD odnosi się do polityki federalnej lub unijnej i nie może być regulowanych poprzez politykę na szczeblu regionalnym. Dotyczy to m.in. wycofania się z paryskiego porozumienia klimatycznego lub restrykcyjnego przyznawania niemieckiego obywatelstwa, co postulują działacze ugrupowania.

Zagadnienie	Główne punkty
Rosja	<ul style="list-style-type: none"> • Eskalacja trwającego od 2014 r. „konfliktu zbrojnego na Ukrainie oraz tzw. polityka zagraniczna oparta na wartościach stanowią ogromne wyzwania dla obrony interesów Niemiec i Brandenburgii”. • Sprzeciw wobec sankcji – „Ze względu na swoje położenie geograficzne oraz historyczną i gospodarczą współzależność Niemiec i Rosji Brandenburgia jest szczególnie dotknięta sankcjami nałożonymi na Rosję oraz presją migracyjną ze strony uchodźców wojennych”. • „Od dziesięcioleci korzystne i niezawodne dostawy energii z Rosji są kołem ratunkowym dla krajowego przemysłu i mobilności. W bezpośrednim interesie Brandenburgii leży ponowny, niezakłócony handel z Rosją, dlatego należy unikać wszystkiego, co mogłoby jeszcze bardziej podsyć konflikt”. • Niemcy nie mogą stać się stroną w wojnie poprzez dostarczanie niemieckich towarów i broni Ukrainie.
Polska	<ul style="list-style-type: none"> • Polsce nie należy narzucać przyjmowania konkretnej liczby migrantów. • Współpraca Niemiec z Polską w sprawie ochrony granic – płoty na granicy UE. • Wzmocnienie współpracy policyjno-celnej oraz włączenie służb ratunkowych w transgraniczną wymianę informacji o zagrożeniach dla środowiska, jako pokłosie doświadczeń z ostatniej katastrofy ekologicznej na Odrze.
Migracje	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie migracji i świadczeń dla uchodźców. • „Program remigracji 2029” – inicjatywa deportowania nielegalnych imigrantów z RFN oraz działania na rzecz remigracji na szczeblu europejskim. Obejmuje nie tylko usunięcie przeszkód w deportacji, zawarcie porozumień z krajami trzecimi i ustanowienie ośrodków azylowych poza Europą, lecz także stworzenie perspektyw w krajach pochodzenia migrantów, aby ułatwić dobrowolny powrót cudzoziemców do ich ojczyzn.

Zagadnienie	Główne punkty
Media	<ul style="list-style-type: none"> • Wypowiedzenie umowy o mediach publicznych. • Gruntowna reforma zmierzająca do redukcji liczby nadawców publicznych oraz zmniejszenia zatrudnienia i wysokości zarobków władz takich mediów. • Wymóg koncentracji tematów na kwestiach landowych. • Zmiana zasad finansowania (abonament mają płacić wyłącznie „rzeczywiście oglądający”, a nie wszystkie gospodarstwa domowe, jak ma to miejsce obecnie).
Kontrwywiad	<ul style="list-style-type: none"> • Likwidacja Landowego Urzędu ds. Ochrony Konstytucji, który AfD uważa za narzędzie „partii establishmentowych (<i>Altparteien</i>) do celowego dyskredytowania i tłumienia demokratycznej opozycji”.
Energetyka	<ul style="list-style-type: none"> • Postulat swobody wyboru rodzaju ogrzewania i zachowania możliwości opał drewnem bez ograniczeń. • Sprzeciw wobec bezpośrednich i pośrednich dotacji dla produkcji energii odnawialnej, jej magazynowania i dystrybucji, a także wobec wsparcia dla elektromobilności.
Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> • Nacisk na nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne. • Zakaz „indoktrynacji ze strony lobby genderowego”. • Ograniczenie odsetka imigrantów w szkołach, które są finansowane ze środków publicznych, do maksymalnie 10% oraz wprowadzenie zasady nauki języka niemieckiego przed rozpoczęciem edukacji w klasie I szkoły podstawowej. • Przyjmowanie uczniów z niewystarczającą znajomością niemieckiego do klas ogólnodostępnych wyłącznie po ukończeniu kursów tego języka i zaliczeniu obowiązkowego testu. • Przeciwdziałanie nasilającemu się islamizmowi w szkołach, zakaz noszenia chust oraz wymóg uczestnictwa wszystkich uczniów we wspólnych zajęciach sportowych i lekcjach pływania niezależnie od przekonań religijnych.
Demokracja bezpośrednia	<ul style="list-style-type: none"> • Ułatwienia dotyczące inicjatyw przeprowadzenia referendum (obniżenie liczby koniecznych podpisów oraz rozszerzenie tematyki, której może ono dotyczyć). • Możliwość przeprowadzenia referendum w sprawie konkretnych ustaw przegłosowanych przez landtag. • Likwidacja głosowania korespondencyjnego. • Zmniejszenie liczby deputowanych do parlamentu krajowego – z 88 do 60.
Nierówności ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Akcentowanie nierówności w płacach i wysokości emerytur dla mieszkańców wschodniej i zachodniej części Niemiec. • Wyrównywanie wynagrodzeń do ich poziomu w landach zachodnich.
Badania nad przeszłością NRD	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienie badań nad przeszłością komunistyczną NRD.
Bezpieczeństwo wewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie liczby policjantów o 9,5 tys. funkcjonariuszy. • Odbiurokratyzowanie działań policji. • Wprowadzenie pilotażowego projektu policji miejskiej we Frankfurcie nad Odrą (pracownicy urzędów porządku publicznego – <i>Ordnungsämter</i> – zostaliby przeszkoleni do roli funkcjonariuszy policji miejskiej; ich wyposażenie nie powinno obejmować broni palnej).
Utrzymanie grobów poległych żołnierzy	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie na rzecz utrzymania grobów żołnierzy z okresu I i II wojny światowej. • Wsparcie poszukiwań mających na celu ustalenie tożsamości bezimiennych poległych w wojnie, aby zapewnić im godny pochówek, niezależnie od tego, czy należeli do niemieckiego Wehrmachtu, Armii Czerwonej czy innych formacji.